

The article brings to complex polyaspect analysis of semantic as well as syntactic composition of the sentences' –contact localization: exterior contact: motion's direction to the locative landmark's surface" type which contains prepositional and prefix correlation. The direct and mediated variants' spectrum of such the correlation was ascertained consistently. The correlation's sum of the dominant models and submodels was thoroughly examined.

Key words: prepositional and prefix correlation of the verb predicate, direct / mediated prepositional and prefix correlation's representation, locative landmark, directive relations.

УДК 81'367=161.2

Н. П. Гальона

ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНОЇ ВАЛЕНТНОСТІ МОДУСНИХ ПРЕДИКАТИВ

У статті проаналізовано будову вставної модусної частини з предикатами мислення, мовлення та сприймання, здійснено спробу з'ясувати особливості семантичної та синтаксичної валентності модусних предикатів в умовах гіпотетичного висловлення.

Ключові слова: модус, модусний предикат, парентетичний модус, семантико-синтаксична валентність, суб'єкт, об'єкт.

Валентність як семантико-синтаксична категорія та особлива структуроутворювальна властивість предиката постійно перебуває в полі зору синтаксистів. Її дослідження зазвичай тісно пов'язане з аналізом структури речення, визначенням синтаксичних моделей з різними типами предикатів, з'ясуванням семантичних функцій компонентів та семантико-синтаксичних відношень між ними. У сучасному мовознавстві на сьогодні докладно проаналізовано сполучувальні потенції різних типів предикатів та їх вияв у реченні. Проте у синтаксичних розвідках зосереджено увагу передусім на диктумній частині висловлення, яка відображає ситуацію реального позамовного світу, саму подію та її учасників. Водночас у висловленні часто експліковано і розгорнуту модусну частину, центральне місце у якій посідає модусний предикат.

Предикат, який уживається в модусі, за своїми семантичними та синтаксичними властивостями суттєво відрізняється від предиката диктуму. Він характеризується не лише особливостями семантичної валентності, а й специфічним характером її реалізації на синтаксичному рівні у побудові модусної частини.

Конструкції з модусними предикатами частіше формують модус, який з формально-граматичного погляду являє собою головну частину складнопідрядного речення. Семантичні та формальні аспекти цього явища досліджували в українському (Шинкарук В.Д., Доценко О.Л. та ін.) та зарубіжному (Алісова Т.Б., Белошапкова В.А., Черемісіна М.І., Колосова Т.А., Вольф О.М., Гулига О.В., Берегова Т.М. та ін.) мовознавстві. Проте особливості семантико-синтаксичної валентності модусних предикатів у їх реалізації в умовах парентетичного модусу ще не були предметом спеціального дослідження. Водночас аналіз семантико-синтаксичної структури вставного модусу дозволяє виявити особливості речень з експліцитним модусом як знака складної ситуації, способи розгорнутого представлення емоційного та раціонального ставлення суб'єкта мовлення і специфіку реалізації валентних потенцій предикатів в умовах парентетичного модусу. Тому актуальним видається дослідження семантико-синтаксичної структури модусної частини висловлення, вираженої вставним або вставленим реченням, та з'ясування особливостей вияву валентності модусних предикатів у структурі парентетичного модусу.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей семантичної та синтаксичної валентності предикатів в комунікативних умовах парентетичного модусу гіпотетичного висловлення.

Поняття диктуму та модусу, введене Ш.Баллі, було розвинуто багатьма вченими зарубіжного та вітчизняного мовознавства (Т.Б.Алісова, В.Г.Гак, В.Д.Шинкарук та ін.) і сприяло формуванню стрункої теорії, у межах якої поєднано логіко-семантичний, семантико-синтаксичний та комунікативний аспекти аналізу речення.

Модус як комплекс усіх суб'єктивних значень речення нашаровується на його денотативний зміст і характеризує висловлення з погляду суб'єктивного ставлення мовця до змісту інформації, яке виявляється передусім як модальна (раціональна) або емоційна оцінка. Н.Д.Арутюнова розрізняє чотири типи модусів: перцептивний (сенсорний), ментальний, емотивний і волітивний [3, 109]. Г.О.Золотова визначає набір модусних предикатів, кожний з яких відповідає певній модусній рамці: перцептивний модус утворюють дієслова відчуття і модусні предикативи: *бачити, чути, відчувати, видно, чутно*; функцію ментальних модусних предикатів виконують дієслова знання і

суб'єктивної думки, а також предикативи: *знати, вірити, думати, вважати, пам'ятати, здогадуватися, бачити, чути, відчувати, видно, чутно, відомо, невідомо*; волюнтативну модусну рамку утворюють дієслова та предикативи на зразок: *хотіти, бажати, потрібно, можна, вимагати, просити, наказувати*; реактивний модус формують прикметники і дієслова зі значенням емоційного стану *радий, щасливий, шкодувати, радіти, дивуватися* тощо; мовленнєвий модус представлено дієсловами мовлення: *говорити, повідомляти, пояснювати та ін.* [7, 279-288].

Експліцитний модус має свої характерні засоби втілення на різних рівнях мови. Як відомо, суб'єктивна інтерпретація денотативного змісту на формально-синтаксичному рівні оформлюється як головна частина складнопідрядного речення або як парентетична частина простого ускладненого речення.

Експліцитний модус становить характерну особливість різних модальних типів речень, зокрема й речень суб'єктивної гіпотетичної модальності, яка в широкому розумінні включає значення сумніву, припущення, неповної впевненості та переповідності (авторизації). У розумінні модальності як раціональної оцінки мовцем змісту висловленого в плані його реальності/ірреальності гіпотетична модальність є різновидом модальної оцінки і входить до складу модусу як одна із суб'єктивних категорій.

Експліцитний модус гіпотетичного висловлення може виражатися різнорівневими та різноструктурними одиницями мови. Один із різновидів гіпотетичного модусу – синтаксичні конструкції з модусними предикатами, які в такому вживанні виявляють себе як носії модального значення. Як відомо, модусними називають предикати, які у складі модусної частини речення мають здатність експліцитно виражати певні настанови та позицію суб'єкта стосовно об'єктивного змісту висловленого. Такі суб'єктивні значення належать до модусу, з чим і пов'язана кваліфікація відповідних предикатів як модусних.

Модусні предикати являють собою особливий клас, який характеризується більш широкими семантико-синтаксичними можливостями у порівнянні з іншими предикатними класами. Як і інші предикатні знаки, вони, називаючи денотативну ситуацію, мають власний пропозиційний зміст. Водночас модусні предикати виявляють виразну диференційну особливість семантико-синтаксичної валентності, яка полягає у здатності приєднувати іншу пропозицію, відкривати місце для заповнення предикатним актантом поряд із непередикатними. На цій підставі їх відносять до класу функторів, або супрапредикатів, – таких семантичних одиниць, які можуть відкривати місця для будь-яких інших семантичних одиниць [8, 5]. Непредикатний актант кваліфікують як нетиповий, вторинний для модусного предиката, він з'являється «внаслідок еліпсису дієслова конкретної дії» [6, 592]. Предикатний актант на формально-синтаксичному рівні може мати розгорнуту форму – головної частини складнопідрядного речення або вставного речення. Згорнутий предикат при модусному дієслові має форму інфінітива.

Роль модусних предикатів виконують дієслова певних лексико-семантичних груп: мовлення, мислення, сприймання, психічного та емоційного стану, волевиявлення та ін., загалом – усі дієслова з емоційно-оцінним або модально-оцінним компонентом у семантичній структурі: *бажати, вважати, веліти, видаватися, гадати, говорити, думати, здаватися, любити, наказувати, подібатися, повідомляти, подійкувати, хотіти, чути тощо.*

Експліцитний гіпотетичний модус висловлення формують дієслова трьох груп: мовлення, мислення та сприймання. Лексичний рівень гіпотетичності представлено одиницями з ядерною або потенційною семою «припущення», «суб'єктивна думка». Периферію утворюють лексеми, можливість використання яких у ролі гіпотетичного модусу зумовлена їх потенційною здатністю до вираження невпевненості, однак реалізація цієї здатності залежить від контекстуального та екстралінгвістичного чинників. Необхідною умовою вживання дієслів у складі модусу є наявність у структурі їх словозначення ядерних або потенційних сем «припущення», «суб'єктивна думка», а також «отримання інформації», «передача інформації».

Парентетичні модусні предикати являють собою суперечливе семантико-синтаксичне явище. Неоднозначність його характеру виявляється у тому, що за своєю семантичною природою модусні предикати є знаками, які включають інші непередикатні знаки та предикатний актант – диктумну частину висловлення, або основне речення. Водночас у синтаксичному аспекті вони являють собою одиницю, включену до складу цього ж основного речення. Проте така позиція відповідає другорядній ролі модусних предикатів у плані їх семантико-комунікативної вагомості. Першорядне значення має зміст повідомлення, у той час як конструкція з модусним предикатом – це лише показник емоційно-раціонального ставлення мовця.

Структурно-граматична чужорідність парентетичного модусу, який традиційно називають вставною конструкцією, зумовлена його нездатністю нести конструктивне навантаження у відношенні до основного речення (диктуму), відсутністю ознак облігаторності і взагалі зв'язків з основним предикатом. Тому в синтаксисі мовознавці зазвичай розглядають його як особливу синтаксичну категорію, розходячись у визначенні його статусу та характеру зв'язку з реченням.

Висловлення з експліцитною модусною частиною (незалежно від її синтаксичного статусу) має виразну двоохрінову семантико-синтаксичну структуру, що зумовлено відображенням у ньому складної ситуації, яка містить два взаємопов'язані різнорідні компоненти: предметну ситуацію та ситуацію мовлення, і проявляється у факті включення модусу в основне речення, встановлення особливого зв'язку з ним і утворення другого синтаксичного плану. У структурі гіпотетичного речення поєднано дві або більше пропозицій.

Отже, внаслідок накладання експліцитного розгорнутого модусу на зміст основного повідомлення (диктум) утворюється поліпредикативна структура з модусно-диктумними відношеннями між частинами. Структурно-семантична організація модусної частини зумовлена семантичною природою супрапредиката, зокрема його валентністю, яка зреалізована передусім відповідно до комунікативно-прагматичних чинників. Суттєвий вплив на будову модусної частини речення мають і синтаксичні умови його функціонування в певному типі реченні, такі, зокрема, як парентетична позиція модусу.

Семантико-синтаксичні особливості, які виявляють предикати мовлення, мислення та сприймання у складі гіпотетичного модусу, зумовлені передусім денотативними ознаками відповідних класів дієслів. Як відомо, дієслівна семантика спрямована на вираження предикативності, в ній у «згорнутому» вигляді міститься макет структури речення. Більшість дієслів означають таку дію або стан, які обов'язково співвіднесені з суб'єктом – виконавцем або носієм. Крім того, значна кількість дієслів є транзитивними і вимагають доповнення своєї семантики об'єктом.

Усі модусні значення, зокрема й модальні, пов'язані з особою мовця. На денотативному рівні мовець виступає в семантичній ролі суб'єкта психічного відношення: у ситуації мовлення він сприймає явища об'єктивного світу, думає, оцінює їх з погляду раціонального та емоційного, повідомляє про них. Об'єкти психічного ставлення – це предмети та явища позамовного світу у їхніх зв'язках та відношеннях.

У семантико-синтаксичному мовному вияві мовець постає суб'єктом модального відношення. Модальна оцінка відображених у реченні явищ об'єктивного світу набуває розгорнутого експліцитного представлення у побудовах з модусними предикатами та їх актантним оточенням. Посідаючи центральне місце у модусній предикативній конструкції, предикати мовлення, мислення та сприймання передають семантику суб'єктивно-гіпотетичного ставлення до змісту повідомлення, вказують на суб'єкт модальної оцінки.

Експліцитний гіпотетичний модус відображає такі фрагменти мовленнєвої ситуації, як мікроситуація психічної діяльності та мікроситуація спілкування. Модальне ставлення мовця у модусі може передаватися через відображення психічної діяльності суб'єкта мовлення або іншої особи, наприклад, *Власне людство вже давно, здається мені, навчилося долати силу тяжіння, людство нагадує пісковий годинник, у якому пісок переходить поступово вгору, а не сиплеться вниз (П.Загребельний); Забувалася деяка розбіжність у поглядах Михайла, часом невиправдана, як здавалося дівчині, стриманість (М.Олійник)*, а також шляхом відображення ситуації мовлення, у якій мовець отримав інформацію і переказує її як гіпотетичну, покликаючись на джерело, наприклад, *Як повідомили у Кримській державтоінспекції, цей випадок – не виняток (3 газ.); Настуні ж, чула я, лише шістнадцятий пішов зими сієї (Л.Забаїта)*.

Елементами ситуації інтелектуально-психічної діяльності є суб'єкт психічної діяльності, психічна діяльність та результат, а елементами ситуації мовлення – суб'єкт мовлення, мовленнєва діяльність, адресат та об'єкт мовлення. Значна частина парентетичних модусних структур авторизованого гіпотетичного висловлення відображає не ту ситуацію мовлення, яка пов'язана з часовим моментом повідомлення інформації, а ту, в якій мовець отримав цю інформацію, коли був адресатом.

Структурі виокремлених ситуацій відповідає структура предикативних парентетичних модусних частин гіпотетичного висловлення, центральне місце в яких посідають модусні предикати. За валентною характеристикою їх поділено на двовалентні (дієслова мислення та сприймання) та тривалентні (дієслова мовлення). Одну із валентностей вони відкривають на предикатний актант, роль якого виконує основне речення. Тому структура вставного речення (парентетичного модусу) може бути відповідно не три- та чотирикомпонентною, а дво- або трикомпонентною: до складу

вставних речень з дієсловами мислення і сприйняття входять предикат і суб'єкт інтелектуально-психічної діяльності, а речення з дієсловами мовлення включають суб'єкт, предикат та адресата повідомлення, наприклад, *Під вечір, як гадає провідник, будемо на місці (Р.Федорів); Цей велетень завжди був компанійським хлопцем. Правда, любив часом почудакувати, як то видавалося декому з моряків (М.Трублаїні). Нема нічого вічного, як каже нам Соломон (Вас.Шевчук).*

Особливостями синтаксичної категорії вставності зумовлене згортання модусних структур, яке виявляється у послідовному незаповненні певних аргументних позицій. Типовими є неповна реалізація структури з дієсловами мовлення у реченнях авторизованої гіпотетичності, коли не заповнюється позиція адресата, та відсутність суб'єкта психічної діяльності у реченнях припущення. Це зумовлено контекстуальними чинниками: конкретизація суб'єкта є зайвою з огляду на те, що його названо в основному реченні (в диктумі).

Зазначені неповні реалізації, а також ті, за яких відбувається витіснення суб'єкта з позиції підмета, описані в науковій вітчизняній літературі як модифікації структурних моделей речення [2, 134–135]. Для вставних модусних структур гіпотетичного висловлення типовими є означено-особова, неозначено-особова та реверсивно-деміпасивна модифікації. Означено-особова характеризується незаповненням суб'єктної позиції. Визначеність, конкретність суб'єкта сигналізується формою першої особи дієслівного предиката мислення і сприймання, ним завжди є мовець – суб'єкт модальної оцінки (*гадаю, вважаю, думаю, сподіваюсь та ін*). Неозначено-особова модифікація характерна для структур авторизованої гіпотетичності. Предикат мовлення або мислення має форму третьої особи множини і вказує на те, що повідомлення або суб'єктивна думка належить не мовцеві, а третій особі. Суб'єкт модальної оцінки – збірний, чітко не визначений (*як кажуть, вважають*). У реверсивно-деміпасивній модифікації предикат мислення (уявлення) має зворотну форму, давальний відмінок вказує на неактивного суб'єкта модального відношення, який, проте, має і «послаблений пасивний (деміпасивний) характер» [2, 147]: *мені здається, йому видається, нам уявляється, мені думається.*

У реченнях припущення, де парентетичний модус формують ментальні предикати, які відображають ситуацію інтелектуально-психічної діяльності, типовими є двокомпонентні структури: *я думаю, я вважаю, я гадаю, ми сподіваємось, я надіюсь, я відчуваю, ми гадаємо та ін.*, наприклад, *Взагалі, я гадаю, буде зовсім інше життя, зовсім інше (О.Довженко); Коли не хочеш, тебе не силюю...Але, я думаю, ти не забула заповіту твого дядька, святого чоловіка (О.Корнійчук).* В означено-особовій модифікації не заповнена позиція суб'єкта, який однозначно ототожнюється з особою мовця: *Ми рідко зустрічаємося таким собором, і через те, гадаю, не зайве буде сьогодні нам поговорити, як далі діяти, куди іти (Вас.Шевчук); Е д і т а. Носити цеглу та місити глину і я здолаю. Чесні громадяни не погордують мною, сподіваюсь (Леся Українка).* Для парентетичного модусу з предикатами мислення можлива реверсивно-деміпасивна модифікація: *Збиратимуть діалекти науковці інституту, львівська група діалектологів та відповідні кафедри всіх університетів та педінститутів України (сюди слід, мені думається, залучити наукову громадськість Кубані, Далекого Сходу..., можливо – Канади та інших місць, де здавна мешкають українці) (С.Плачинда).* Предикати уявлення формують лише модус деміпасивної структури: *Одягався [Григорій] охайно, був незмінно пристойний і зосереджений і завжди про щось, здавалось нам, думав (О.Довженко); Почався найщасливіший, як мені здалося, період у моєму житті, період, коли власне страждання приносить радість, а біль стає насолодою, бо з них народжується велич твоєї душі (Я.Галан).*

Реверсивно-деміпасивні конструкції у складі парентетичного модусу змінюються у напрямку згортання за рахунок усунування суб'єкта – відбувається процес об'єктивації, або імперсоналізації, модусу [3, 109]. Проте зв'язок з суб'єктом модального відношення не втрачається, висловлювання в цілому сприймається як таке, що виражає суб'єктивну думку мовця. Цей процес призводить до утворення синтаксичних одиниць, які являють собою перехідне явище між вставним словом і вставним реченням: *...Ці дві громадські організації, думається, можуть і мусять розпочати вселюдський збір коштів на видання Грицакового мовника (С.Плачинда); Чим більше темніло, тим вітер, здавалось, дужчав, принаймні очерет шумів так, що заглушав навіть думки (М.Коцюбинський); Я вас, здається, десь зустрічав (О.Корнійчук).*

У реченнях переповідності (авторизованої гіпотетичності) модус може відображати або ситуацію інтелектуально-психічної діяльності, або мовлення. Предикати мислення та предикати уявлення в авторизованих гіпотетичних висловленнях утворюють модус двокомпонентної структури, послідовно реалізуючи суб'єктну позицію: *Усе ж таки для його непосидячої натури це була робота, з котрої одному виходила користь, другому – шкода... Не те, що нудна щоденна муштра, котра, як*

думав Максим, нікого ні знобить, ні гріє (Панас Мирний); Знаменита манекенниця Аполонія... любить викладати кореспондентам повчальні, як вважає вона, для всіх принципи власного життя (В.Коротич). Реверсивно-деміпасивні парентетичні модусні конструкції також мають двокомпонентну побудову: їй гадалося, йому думалося, уявлялося хлопцеві, як йому здається, їм видавалося та ін., наприклад, Він узяв її за руку і тим же, як йому видалося, безконечним проходом повів уверх на її місце (М.Вінграновський); А тепер вони, кам'янобрідські комуністи, часто займаються молоком, салом, авансуванням колгоспників та іншими, як думалось Загоруйку, зовсім не партійними справами (В.Земляк); Хвилин через сорок польоту, як йому здалося, з'явилася оповита серпанком планета, навколо якої оберталися менші за розміром освітлені сфери (З газ.).

Для модусного предиката *вважати* характерною є заміна суб'єктного компонента на локальний: *як тут вважають, як вважають у цьому закладі, як у них вважається та ін.*

Предикати мовлення та сприймання в авторизованих гіпотетичних висловленнях виявляють здатність до широкого представлення ситуації мовлення. Для предиката мовлення у складі парентетичного модусу типовою є трикомпонентна модель із заповненими позиціями мовця та адресата: *як вона мені сказала, як нам розповіли співробітники фірми, як казав кореспондентові директор, говорив Сашикові сусіда та ін., наприклад, Нема нічого вічного, як каже нам Соломон (Вас.Шевчук). Можлива заміна суб'єктного компонента на локальний, який вказує на місцеперебування мовця: як мені розповіли у компанії, як тут нам сказали, як мені повідомили з місця події, як мені відповіли у дирекції та ін.*

Аудитивний модусний предикат характеризує процес сприйняття інформації в ситуації мовленнєвого спілкування суб'єктом сприймання (адресатом мовлення) від об'єкта сприймання (суб'єкта мовлення). Об'єктний компонент виражено родовим прийменниковим, іноді – місцевим, суб'єктний – займенником: *як я чула від знайомих, як я чув від людей, як ми почули з телевізора, як я чув по радіо та ін.*

Двокомпонентна модусна структура з предикатом мовлення в переповідному реченні утворюється внаслідок характерного для парентетичного компонента незаповнення позиції адресата. Суб'єкт – це особа, яка передає інформацію: *Он, казав Гудзь, швидко сахарню будуватимуть (М.Коцюбинський); Говорять всі, в туркеню-одаліску він закохавсь (Л.Забашта); Снігурі, снігурі на долоні, А у них – манишки червоні, А у них – крильцята попелясті, Снігурі, кажуть люди, на щастя (Л.Забашта). Незаповнення суб'єктної позиції зумовлює імперсоналізацію модусу, в якому вказівку на невизначено-узагальнений суб'єкт містить дієслівна форма, що виконує функцію предиката мовлення: Он, розказують, на Красногорку напали розбишаки... Кажуть, така бійка була, господи! (Панас Мирний); Курились десь під хмарами Синиці, І Довбушанка, й славні Кобилини, Куди, казали, Довбуш на ослиці скарби завозив (Л.Забашта). Як і в трикомпонентній модусній побудові, тут типовою є заміна суб'єкта локальним конкретизатором: як тут кажуть, як кричали на мітингу, як сказали в лікарні, як повідомили з Криму, наприклад, Голобородько, подейкують у Городищах, братом тобі... по батькові доводиться (В.Яворівський).*

Редукція вставних предикативних одиниць внаслідок певної модальної спеціалізації зумовлює виникнення модальних слів, сполучень і часток. Таку тенденцію в розвитку модусу помітили багато дослідників (В.В.Виноградов, Н.Д.Арутюнова, В.Г.Гак, М.І.Черемісіна, Т.А.Колосова та ін.): у кожній мові на будь-якому етапі її розвитку представлені стандартні формули вираження модусу на різних стадіях редукції [9, 35]. Модальні слова і частки передають семантику модального відношення в нерозгорнутому представленні, без суб'єктно-предикатного членування. Вони, на думку Т.Б.Алісової, являють собою варіант експліцитного модусу. Це не суперечить визначенню модусу як суб'єктно-предикатного комплексу, оскільки семантичним суб'єктом є мовець, а його ставлення до висловленого розглядається як семантичний предикат [1, 162-173]. При передачі гіпотетичності словом модальне відношення співвіднесено з імпліцитним суб'єктом, який в ситуації мовлення представлений як суб'єкт сприйняття, мислення, мовлення.

Двокомпонентний модус з предикатом аудитивного сприйняття *чути* включає суб'єкта сприймання. У ситуації мовленнєвого спілкування це – отримувач інформації. Джерело інформації не експліковано: *У нього п'ять синів в Червоній Армії. І всі комуністи, як я чув (О.Довженко); От, я чув, є книги, де написано, ніби апостол Павло був неграмотний (П.Загребельний).*

Отже, в умовах функціонування предиката у складі модусу більшість семантичних валентностей, виокремлених у певного модусного предиката шляхом аналізу позамовної ситуації мовлення або психічної діяльності, залишаються нереалізованими і частина актантів у складі парентетичного модусу не набувають свого вираження. Модифікації модусних структур з незаповненням позицій суб'єкта та адресата, а також регулярність їх уживання дають підстави

стверджувати, що конструкції з модусними предикатами у парентетичній функції виявляють посилену тенденцію до редукції. Це зумовлено семантико-комунікативними і формально-синтаксичними чинниками. Згортання конструкцій з модусними предикатами як наслідок нереалізованих валентностей відбувається в умовах їх постійного вживання з модальною функцією і закріплення за ними гіпотетичного значення. Вставна позиція передбачає максимальну стислість повідомлення, усунення менш комунікативно важливих компонентів конструкції з виокремленням головного, функціонально вагомого компонента – носія гіпотетичної семантики, яким є модусний предикат.

Конструкції з модусними предикатами, структура яких зумовлена їх семантичною природою, характеризуються експліцитною суб'єктною віднесеністю вираженого припущення, суб'єктивної думки. Значеннева і структурна периферійність вставних синтаксичних одиниць з модусними дієсловами в структурі речення визначає регулярність їх потенційних модифікацій з незаповненням суб'єктної та об'єктної позицій, що призводить до утворення модальних слів-речень на зразок *кажуть, думаю, гадаю, здається, чув, чував та ін.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Алисова Т.Б. Очерки синтаксиса итальянского языка (Семантическая и грамматическая структура простого предложения) / Т.Б. Алисова. – М.: Изд. Моск. ун-та, 1971. – 293 с.
2. Андерш Й.Ф. Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською / Й.Ф. Андерш. – К.: Наукова думка, 1987. – 191 с.
3. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М.: Наука, – 1988. – 341 с.
4. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Балли Ш. – М.: Изд-во иностр. лит., 1955. – 416 с.
5. Виноградов В.В. Русский язык: Грамматическое учение о слове / В.В. Виноградов. – М.: Высшая школа, 1986. – 640 с.
6. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка / В.Г. Гак. – М.: Добросвет, 2004. – 862 с.
7. Золотова Г.А. Коммуникативная грамматика русского языка / Г.А. Золотова, Н.К. Онипенко, М.Ю. Сидорова. – М.: МГУ, 1998. – 528 с.
8. Категории глагола и структура предложения: конструкции с предикатными актантами. – Л.: Наука, 1983. – 248 с.
9. Черемисина М.И., Колосова Т.А. Очерки по теории сложного предложения / М.И. Черемисина, Т.А. Колосова. – Новосибирск: Наука, 1987. – 200 с.

В статье проанализирована структура парентетического модуса с предикатами мышления, речи и восприятия, сделана попытка определить особенности семантической и синтаксической валентности модусных предикатов в условиях гипотетического высказывания.

Ключевые слова: модус, модусный предикат, парентетический модус, семантико-синтаксическая валентность, субъект, объект.

The article analyses the mode of attitude and the formation of its structural types with mental, speech and percipience predicates. It has been made an attempt to find out the specific character of semantic and syntactic valence of predicates in mode part of hypothetical sentence.

Key words: mode of attitude, mode predicate, parenthesis mode part, semantic and syntactic valence, subject, object.

УДК 81'37:81'367

Л. І. Дерев'янку

КАТЕГОРІЯ РІЗНОЧАСНОСТІ В СЕМАНТИЧНОМУ ТА СИНТАГМАТИЧНОМУ ВИТЛУМАЧЕННІ

Статтю присвячено дослідженню прийменниково-іменникових сполук – репрезентантів категорії різночасності; проаналізовано їхні семантичні відтінки та особливості сполучуваності з вербативами різних функційно-семантичних груп; схарактеризовано розряди іменників із часовим і нечасовим значенням, які беруть участь у оформленні структур із семантикою передчасу та післячасу.

Ключові слова: категорія різночасності, первинні прийменники, вторинні прийменники, прийменниково-іменникова сполука, темпоратив, лексема.

Вивчення лінгвістичної природи та структури категорії темпоральності в українській мові належить до актуальних проблем теоретичної граматики. Широка інтерпретація часу передбачає низку темпоральних значень, а отже, потребує чіткої диференціації їхніх відтінків. Специфічні властивості й можливості складників темпорального комплексу, а також різноманітні особливості їхньої взаємодії досліджуються й аналізуються в межах цілісної системи, оскільки характерною ознакою категорії темпоральності є та, що її моделюють одиниці різних рівнів, будучи пов'язаними між собою на ґрунті загальної ідеї часу.